

Maatschappelijke impact van de coronacrisis

Jolande Sap, voorzitter Maatschappelijk Impact Team

Presentatie ten behoeve van de technische briefing over de ontwikkelingen rondom het coronavirus in de Tweede Kamer op 9 mei 2023.

Eerdere presentaties zijn gegeven tijdens de technische briefings van 28 september 2022 en 13 december 2022.

Maatschappelijk Impact Team

Maatschappelijke impact van de coronacrisis

Jolande Sap, voorzitter
Maatschappelijk Impact Team

Technische Briefing Tweede Kamer

Geachte voorzitter, geachte commissieleden,

- Dank voor de uitnodiging om andermaal een korte toelichting te mogen geven bij de Technische Briefing in aanloop naar het Coronadebat van morgen. In mijn toelichting wil ik graag kort met u stilstaan bij het huidige maatschappelijke beeld, en vervolgens bij de maatschappelijke impact die de coronapandemie en de pandemie-aanpak nog steeds hebben op mens en maatschappij, onder andere voor Long Covid patiënten en voor jongeren. Ook vraag ik aandacht voor de pandemische paraatheid.
- De maatschappelijke impact van de coronacrisis betreft ook beleidsterreinen buiten VWS. Ik ben daarom blij dat de SZW-commissie is aangehaakt als volgcommissie.

Maatschappelijk beeld: onrust en gebrek aan vertrouwen

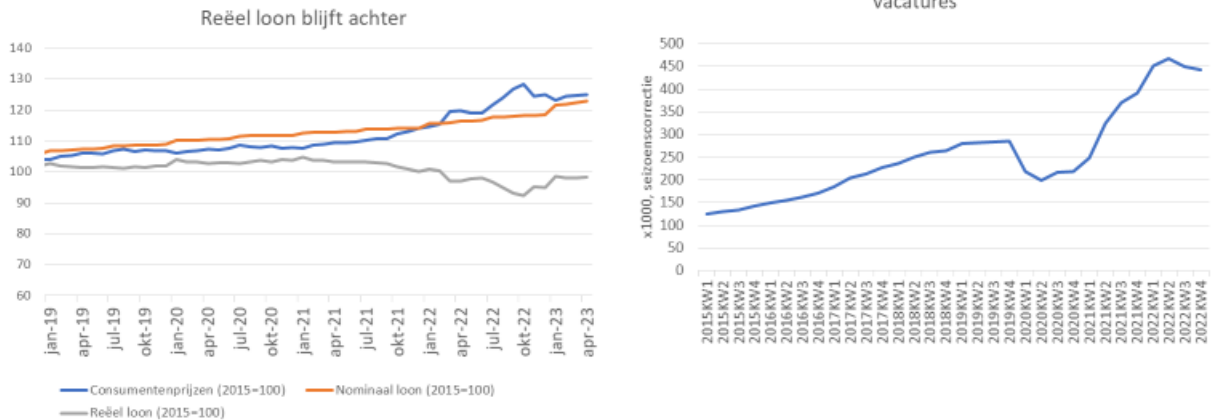

2

- Om te beginnen het maatschappelijk beeld. Dat zou ik willen kenschetsen als onrustig. *U herkent de beelden op deze sheet.* De energiecrisis en inflatie hebben gezorgd voor hoge energie- en voedselprijzen. Mensen maken zich zorgen over de stapeling van problemen: woningmarkt, het klimaat, de migratie, de oorlog in de Oekraïne. En er zijn verschillende dossiers die tornen aan het vertrouwen in de overheid en de politiek, zoals de afwikkeling van de toeslagenaffaire, stikstof en de schade in Groningen.

Economisch beeld: reëel loon en krapte op de arbeidsmarkt

3

3

- Voor wat betreft het economisch beeld: de inflatie lijkt te stabiliseren en veel nieuwe CAO's worden op het koopkrachtverlies aangepast. De prijzen stijgen echter nog steeds harder dan de lonen en ook dat is reden voor onrust. *De grijze lijn in de linkergrafiek op deze sheet toont het achterblijvende reëel loon.*
- In de rechtergrafiek ziet u dat de krapte op de arbeidsmarkt is gebleven; maar het aantal vacatures nam niet verder toe.

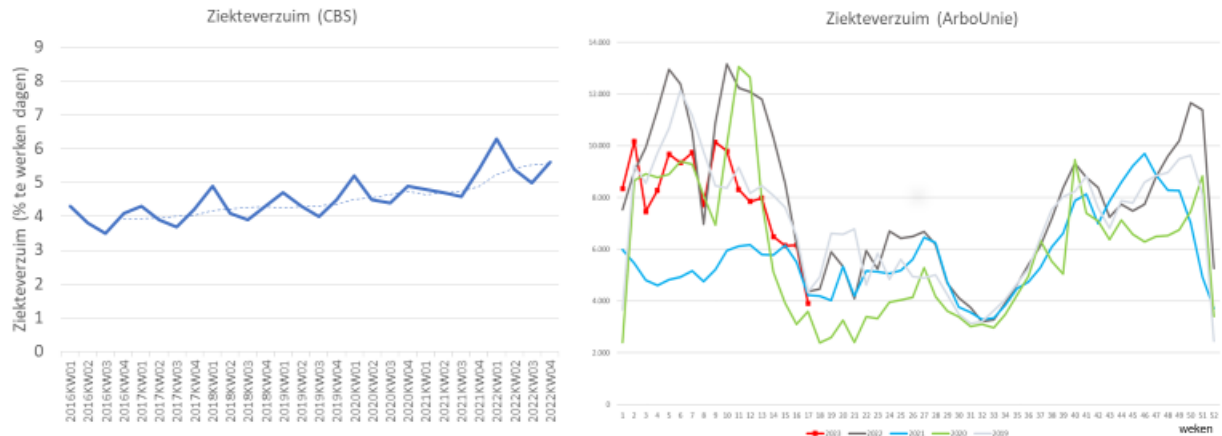
Bronnen:

[Grootste cao-loonstijging in 40 jaar | Centraal Bureau voor de Statistiek](#)

[Vacatures | Centraal Bureau voor de Statistiek - StateLine](#)

Economisch beeld: ziekteverzuim

4

4

- Wel is sprake van een gestaag toenemend ziekteverzuim op de langere termijn; zie daarvoor de linkergrafiek op deze sheet met gegevens van CBS. Het ziekteverzuim in 2022 was historisch hoog. Dit was voor 35% te verklaren door een besmetting met het coronavirus, blijkt uit een extra analyse die TNO en CBS voor het MIT hebben gemaakt op basis van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA-monitor).
- De ArboUnie, met een klantenkring van 1,2 miljoen werknemers, meldt overigens dat het ziekteverzuim in het 1^e kwartaal 2023 weer is gedaald en terug lijkt te zijn op het niveau van 2019, voor de coronacrisis. De rode lijn in de rechtergrafiek op deze sheet toont de cijfers uit 2023.
- Een andere grote arbodienst met 1,8 miljoen werknemers, HumanTotalCare, kan dit positieve beeld helaas niet bevestigen: daar is het ziekteverzuim nog steeds hoger dan voor de coronacrisis.

Bronnen:

[Ziekteverzuim | Centraal Bureau voor de Statistiek](#)

[Nieuws | HumanTotalCare](#)

E-mailwisseling met de ArboUnie mei 2023

Afschaling coronaspecifieke basisadviezen

- MIT-advies over afschaling coronaspecifieke basisadviezen:
  - Schaal af in Europees of zelfs mondiaal verband
  - Zorg voor veiligheid kwetsbare groepen
  - Communiceer over de gewenste normen
- 8 van de 10 Nederlanders zijn vóór afschaling basisadviezen
- Bij Nederlanders met een kwetsbare gezondheid is dit 7 op de 10

5

- Wat nieuw is ten opzichte van de vorige technische briefing, is dat wij inmiddels in de endemische fase van Corona zijn beland. Ook de WHO heeft inmiddels de hoogste alarmfase verlaten. *De drie belangrijkste aanbevelingen van het MIT over afschaling van de basisadviezen vindt u op deze sheet.*
- Het MIT had allereerst geadviseerd een dergelijk besluit bij voorkeur te nemen in internationaal/Europees verband, zoals ook is gebeurd met het advies voor reizigers uit China.
- Daarnaast heeft het MIT aandacht gevraagd voor medisch kwetsbare groepen, voor wie de basisadviezen (testen en isolatie) nog enige bescherming boden. We zien dan ook een iets lager draagvlak voor afschaffing van de basisadviezen bij deze groep. De afschaffing van testen kan in de nabije toekomst overigens ook andere consequenties hebben, bijvoorbeeld voor Long Covid patiënten die zich medisch moeten laten keuren en straks niet meer kunnen aantonen ooit een Covid-besmetting te hebben gehad.
- Het MIT heeft tot slot geadviseerd om te communiceren over de gewenste norm die na afschaling van de basisadviezen geldt voor besmettelijke infectieziekten in het algemeen.

Bronnen:

[Maatschappelijk Impact Team](#)

[Naleving van en draagvlak voor de basis gedragsregels | RIVM](#)

Overgang naar algemene adviezen bij luchtweginfecties

- Norm: 'wie ziek is, blijft thuis'
- 8 van de 10 Nederlanders zijn vóór thuisblijven bij ziekte, en 7 op de 10 vinden deze maatregel gemakkelijk uitvoerbaar
  - 23% van de Nederlanders die zich ziek voelden bij luchtwegklachten bleven daadwerkelijk thuis
- 9 van de 10 Nederlanders zijn vóór het vermijden van contact met medisch kwetsbare groepen bij fysieke klachten
  - 9% staat in contact met medisch kwetsbaren; hiervan gebruikte 13% een mondkapje en hield 26% afstand.

6

- De norm die na afschaling geldt, is simpel: wie ziek is, blijft thuis. Er lijkt veel draagvlak te zijn voor deze norm, maar in praktijk komt daarvan minder terecht. *U ziet op deze sheet dat er een groot verschil is tussen het draagvlak voor, en de naleving van de norm.*
- Aan de norm is nog weinig ruchtbaarheid gegeven.

Terug naar normaal?

- Maatschappelijke cyclus loopt niet gelijk met epidemiologische cyclus
- Nog steeds maatschappelijke impact uit de coronacrisis, zoals: oversterfte, uitgestelde zorg, long covid, welzijn jongeren, toenemende ongelijkheid, ziekteverzuim, kwetsbare sectoren (zorgsector), faillissementen, vertrouwen overheid
- Stapeling effecten bij medisch kwetsbare en sociaaleconomisch kwetsbare groepen

7

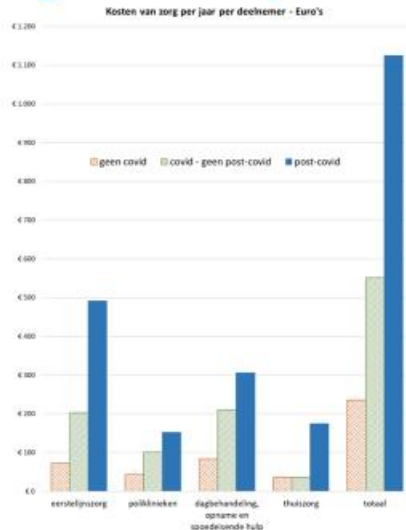
- Hoewel Corona in Nederland endemisch is, betekent dat helaas niet dat de maatschappelijke impact van de pandemie en de pandemiemaatregelen zomaar zijn verdwenen. Het MIT constateert dat de maatschappelijke cyclus een andere is dan de epidemiologische.
- We zien de impact van de coronacrisis nog terug op tal van terreinen. *U ziet een opsomming van een aantal onderwerpen op deze sheet; de twee andere experts hier aanwezig zullen hierover ook hun licht laten schijnen.* Drie onderwerpen licht ik er in mijn verhaal uit: de maatschappelijke impact van Long Covid, het welzijn van jongeren en het vertrouwen van mensen in regering en politiek, mede met oog op de pandemische paraatheid.
- Ik wil ook nog even stilstaan bij de kwetsbare groepen in de coronacrisis, die harder geraakt worden door de pandemie en pandemiemaatregelen dan andere groepen, en bij wie vaak een stapeling van effecten plaatsvindt: medisch kwetsbare groepen, mensen in vitale beroepen die in de frontlinie werken, en sociaaleconomisch kwetsbare groepen zoals zzp'ers, kleine ondernemers, mensen met flexcontracten, arbeidsmigranten en migranten.
- Een deel van deze groepen heeft ook extra te maken met de impact van Long Covid. Het onderwijs- en vooral het zorgpersoneel is harder getroffen door Long Covid, en een recente AMC-studie concludeert hetzelfde voor migranten. Medisch kwetsbaren mijden drukke plekken

of leven zelfs in isolement om de kans op een coronabesmetting en Long Covid te verkleinen. Zelfstandigen en ondernemers zijn lang niet altijd verzekerd voor ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid, die bij Long Covid lang kan duren, en zij draaien zelf voor de kosten op. Daarmee maak ik gelijk een bruggetje naar het volgende onderwerp.

Long Covid: impact voor mensen en samenleving

- Fysieke en mentale klachten
- Ziekteverzuim en grijsverzuim
- Productiviteitsverlies en arbeidsongeschiktheid
- Doublures, afzakken en vertraging in onderwijs
- Beroep op zorg en mantelzorg
- Afname kwaliteit van leven: gezin, sociale contacten, sport, cultuur, vrijwilligerswerk

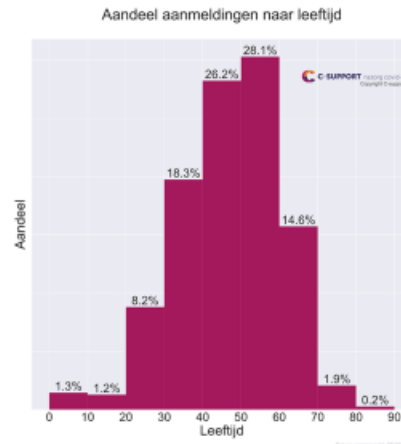
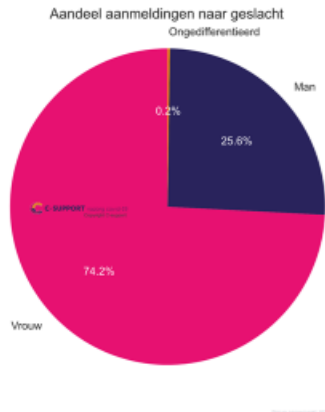
8

- Long Covid heeft een grote impact op het leven van mensen. U kent de verhalen uit de media of misschien ook uit de eerste hand. De mate van de impact varieert: van mensen – en kinderen - die na twee jaar nog steeds op bed liggen en niets kunnen, tot mensen die redelijk hersteld zijn maar niet meer op hetzelfde niveau presteren als eerder, en alles daartussen. Ook het soort impact varieert; *op deze sheet ziet u de meest genoemde thema's.*
- *In beeld ziet u het verschil in zorgkosten tussen mensen zonder COVID, mensen met kortdurende klachten ten gevolge van COVID, en mensen met langdurige klachten, zoals gepresenteerd tijdens de slotconferentie van ACTION (Lifelines onderzoek).*
- De impact voor de samenleving is groot. Uit onderzoek van Lifelines en C-support, gegevens van UWV en arbodiensten, en gesprekken met huisartsen, ziekenhuizen, onderwijsorganisaties en patiëntenorganisaties ontstaat een eerste beeld van hoe groot de impact is. Het bijvoorbeeld om arbeid en inkomen, en het beroep dat op de zorg wordt gedaan.
- Het MIT wil proberen zoveel mogelijk van de impact en de hiermee gepaard gaande kosten in beeld te brengen om hierover in juni te kunnen adviseren.

Bron: [Openbare slotconferentie | ACTION](#)

Wie hebben Long Covid?

9

- Er is al vaak genoeg gezegd dat het nodig is de mensen met Long Covid beter in beeld te brengen en ik wil dat onderstrepen. Dat is belangrijk voor de mensen zelf – herkenning en erkenning -, voor de instituties waarmee zij te maken krijgen – zoals scholen, werkgevers, UWV, verzekeraars – en voor het inzicht dat nodig is voor politiek, beleid en wetenschap. Er is registratie nodig om mensen beter te kunnen helpen; en niet alleen van mensen die zichzelf melden.
- U ziet hier een uitsplitsing naar achtergrondkenmerken zoals verzameld door C-support. *Links op de sheet ziet u dat vrouwen zijn oververtegenwoordigd, en rechts dat dit vooral mensen in de leeftijdscategorie van 40 tot 60 jaar betreft, maar ook ouderen en jongeren.* Ik waag mij niet aan een biomedische verklaring. Feit is wel dat zich meer Long Covid gevallen voordoen in de onderwijs- en vooral de zorgsector, en daar zijn vrouwen in deze leeftijdsklasse veel werkzaam.
- Helaas weten we heel weinig over kinderen en jongeren, omdat die in de onderzoeken van Lifelines en RIVM niet worden meegenomen, en zich bij C-support nauwelijks melden. De organisatie Kinderen met Long Covid heeft inmiddels zicht op ongeveer 1400 gezinnen waarvan de kinderen ernstige, langdurige klachten hebben.

Hoeveel mensen hebben Long Covid?

- De schattingen rondom Long COVID in Nederland variëren:
  - LifeLines schat dat 1 op de 8 mensen kans hebben op Long COVID bij alpha/delta
  - RIVM schat dat 1 op de 10 mensen kans hebben op Long COVID bij omikron
- Aantal Nederlanders met ernstige/aanhoudende klachten:
  - 93.300 op basis van extrapolatie onderzoek Verenigd Koninkrijk
  - 52.200 mensen in NL met meer dan zes maanden paramedische herstelzorg

10

- Tijdens de vorige technische briefing hebben we op basis van cijfers over Long Covid uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten laten zien dat het vermoedelijk ook in Nederland om grote aantallen mensen gaat. Als we die cijfers met de nodige voorbehouden extrapoleerden, kwamen we op een schatting van 600.000 mensen die na vier weken nog klachten hebben (VK) en 120.000 tot 240.000 mensen die niet meer kunnen werken door Long Covid (VS). Daarbij ging het om alle typen klachten: van lichte klachten zoals reukverlies tot zware klachten waardoor mensen niet meer kunnen functioneren.
- De Nederlandse schattingen die beschikbaar zijn, bevestigen dat veel mensen na Corona last houden van klachten. Het Groningse Lifelines onderzoek komt uit op 1 op de 8 mensen, op basis van de besmettingen met de alpha- en deltavariant. RIVM-cijfers over de omikronvariant komen iets lager uit: 1 op de 10. Als we in gedachten nemen dat 75% van de bevolking ooit Corona heeft gehad, dan betekent dat in totaal zeker 1,3 miljoen Nederlanders langdurige klachten heeft ervaren. Het gaat dan om alle klachten, van licht tot zwaar, die langer dan 3 maanden aanhouden.
- Om de maatschappelijke impact in beeld te krijgen, heeft het MIT daarnaast een schatting gemaakt van de mensen met ernstige, langdurige klachten. Op basis van een extrapolatie van cijfers uit het Verenigd Koninkrijk denken wij dat een groep van ruim 90.000 Long Covid-patiënten ernstig gehinderd wordt in het dagelijks functioneren. Dat betekent dat deze patiënten niet meer kunnen werken, naar school

gaan, maatschappelijk participeren of voor hun gezin kunnen zorgen. Naast deze groep is er ook nog een groep mensen die rondloopt met restklachten, maar hierop hun leven heeft aangepast; bijvoorbeeld door minder te gaan werken of niet meer te sporten. Vanwege gebrek aan onderzoek en registratie, weten we helaas niet hoe groot deze groep is.

- Een andere indicatie komt via het Zorginstituut: uit declaratiecijfers blijkt dat van juli 2020 tot eind 2022 – dus over een periode van anderhalf jaar - 174.000 mensen gebruik hebben gemaakt van paramedische herstellzorg voor Long Covid (fysio, ergotherapeut en logopedist); ruim 50.000 mensen deden dit langer dan zes maanden.
- Tenslotte blijkt uit de staatjes van C-support op deze sheet dat zich iedere maand nog nieuwe Long Covid-patiënten aanmelden.
- De verschillen in cijfers, zoals vandaag gepresenteerd door de heer Van Dissel en de heer Olde Loohuis, vragen om meer inzicht.

Bronnen:

[Rapport jaar 1 meerjarig Long COVID onderzoek | C-Support](#)

[Persistence of somatic symptoms after COVID-19 in the Netherlands: an observational cohort study | Lifelines](#)

[PIENTER Corona onderzoek | RIVM](#)

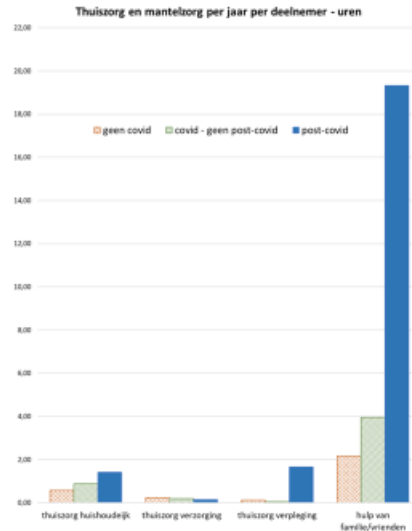
[Prevalence of ongoing symptoms following coronavirus \(COVID-19\) infection | Office for National Statistics United Kingdom](#)

Gesprek met Zorginstituut Nederland

Long Covid: onderzoek maatschappelijke impact ontbreekt

- Behoeftte aan meer biomedisch onderzoek, maar ook aan sociaaleconomisch onderzoek
- Er zijn wel data beschikbaar over maatschappelijke impact, maar (nog) geen geld voor analyse: onder andere via LifeLines, RIVM en NIVEL

11

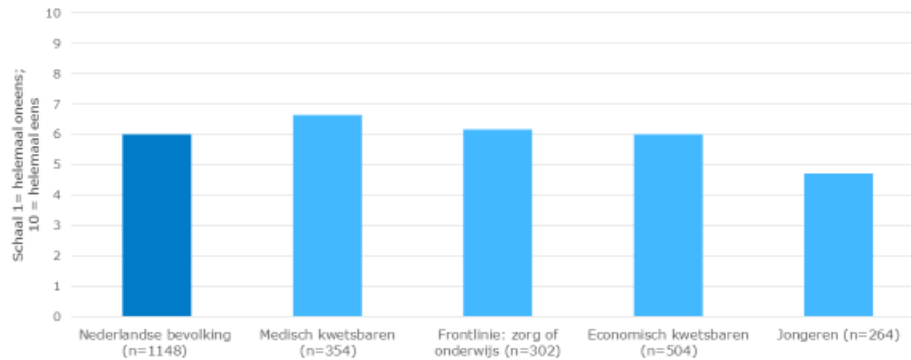
- Ik begrijp heel goed dat de eerste hoop en aandacht van Long Covid patiënten en behandelaars is gevestigd op biomedisch onderzoek, om de aanhoudende klachten bij Long Covid te verklaren en een betere diagnose en behandeling mogelijk te maken. De andere twee experts komen hier ongetwijfeld nog op terug.
- Maar er is meer nodig dan biomedisch onderzoek. We hebben ook sociaaleconomisch onderzoek nodig, om te beginnen naar de toegankelijkheid van de zorg. We horen terug van patiënten en artsen dat de toegang tot de zorg voor deze grote groep nu niet goed geregeld is. Er zijn voor deze nieuwe ziekte nog geen evidence based interventies die in diagnose-behandelcombinaties kunnen worden opgenomen, maar er is wel een loket nodig om patiënten te helpen, op te nemen in trials en experimenten, en de - soms al succesvolle - behandeling van klachten/symptomen in gang te zetten. Voor de eerstelijnszorg is de financiering geregeld, maar we zien een tegengestelde beweging in de tweedelijnszorg: ziekenhuizen sluiten hun COVID-poli's omdat de multidisciplinaire aanpak niet kan worden gedeclareerd. Daarmee verdwijnen ook expertise en mogelijkheden voor onderzoek.
- Wij constateren in onze zoektocht dat ook het onderzoek naar de maatschappelijke impact van Long Covid ontbreekt. Ook hiervoor zou een onderzoeksprogramma moeten worden opgezet, bij voorkeur in een consortium, waarbij verschillende partijen hun data en kennis

inbrengen. *Het plaatje op deze sheet laat bijvoorbeeld zien hoeveel uren mantelzorg gemoeid zijn met de verzorging van Long Covid patiënten.* De database van Lifelines en van het RIVM beschikken over nog veel meer interessante gegevens voor een nadere analyse op maatschappelijke impact en NIVEL zou statistieken van het CBS kunnen matchen met Elektronische Patiëntendossiers, maar het ontbreekt aan menskracht/middelen om deze te analyseren.

Bron: [Openbare slotconferentie | ACTION](#)

Long Covid: een maatschappelijk probleem?

12

- *Met deze sheet* krijgt u een voorproefje van een enquête die het MIT zelf heeft laten uitvoeren door het LISS-panel. We hebben Nederlanders in het algemeen gevraagd naar hun perspectief op Long Covid; en een aantal doelgroepen in het bijzonder.
- Nederlanders zien Long Covid meer als een maatschappelijke probleem dan als een probleem van individuen (6,02 op schaal van 0 (probleem van patiënten zelf) tot 10 (probleem van ons allemaal)).
- Medisch kwetsbaren zien Long Covid iets meer dan gemiddeld als een maatschappelijk probleem en jongeren iets minder.

Bron: MIT-onderzoek mei 2023 (nog te publiceren)

Maatschappelijke steun voor Long Covid patiënten

13

- *Op deze sheet* ziet u onder andere dat de meerderheid van de Nederlanders vindt dat Long Covid-patiënten meer begrip verdienen van de samenleving (66%), van werkgevers (74%) en van scholen (65%). Ook vinden Nederlanders dat de overheid meer geld beschikbaar moet maken voor medisch onderzoek naar Long Covid (61%) en voor mensen die door Long Covid hun werk of inkomen verliezen (60%).
- Het MIT laat van deze enquête een rapportage maken die wordt toegevoegd aan het voorgenomen advies over Long Covid medio juni.

Jongeren en hun (mentale) gezondheid

- 47% ervaart stress
- 45% voelt zich eenzaam
- 36% is (zeer) vaak moe
- 34% heeft psychische klachten
- 20% heeft geheugen- en concentratieproblemen
- 20% is (zeer) vaak geïrriteerd
- 18% heeft slaapproblemen
- 14% denkt aan zelfdoding

14

- Tijdens de vorige technische briefing heb ik onderzoek van Trimbos laten zien, waaruit blijkt dat het al ruim een decennium niet goed gaat met de mentale gezondheid van onze jongeren en dat Corona deze negatieve trend heeft verstrekt.
- Uit de integrale gezondheidsmonitor naar COVID-19, van een groot consortium van partijen, blijkt dat jongeren te maken hebben met een scala aan fysieke en mentale klachten. *Op deze sheet* ziet u een aantal resultaten. Bijna de helft van de jongeren ervaart stress of voelt zich eenzaam. Ruim een derde van de jongeren is vaak moe of ervaart psychische klachten.
- Alarmerend is met name ook dat het aantal jongeren met serieuze gedachten aan zelfdoding sinds de laatste lockdownperiode onverminderd hoog blijft. Maar liefst 1 op de 7 jongeren tussen de 12 en 25 jaar kampt hiermee, terwijl dit voor de laatste lockdown met 1 op de 12 ook al niet gering was. De ontwikkeling is niet gekeerd.

Bronnen:

[Mentale gezondheid jongeren | RIVM](#)

[Lichamelijke gezondheid jongeren | RIVM](#)

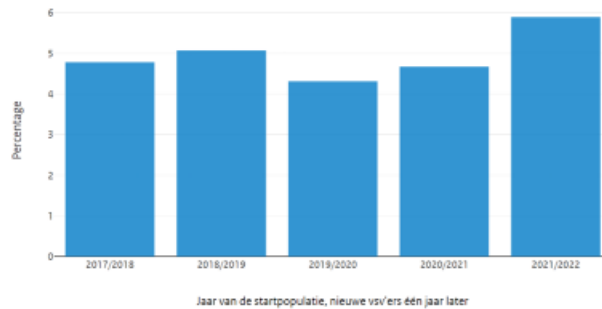
[Aantal jongeren met zelfdodingsgedachten blijft onverminderd hoog | RIVM](#)

[Resultaten Gezondheidsmonitor Jongvolwassenen | RIVM](#)

Jongeren, onderwijs en welzijn

Nieuwe vsv'ers in schooljaar (t1), per startpopulatie schooljaar (t0)

- Gemiddeld 35% leerverlies in landenvergelijking
- Meer voortijdig schoolverlaters en studievertraging
- Zorgen over focus, concentratie en welbevinden
- Kwalificatie (inmiddels) voldoende, maar niet persoonsvorming en socialisatie

15

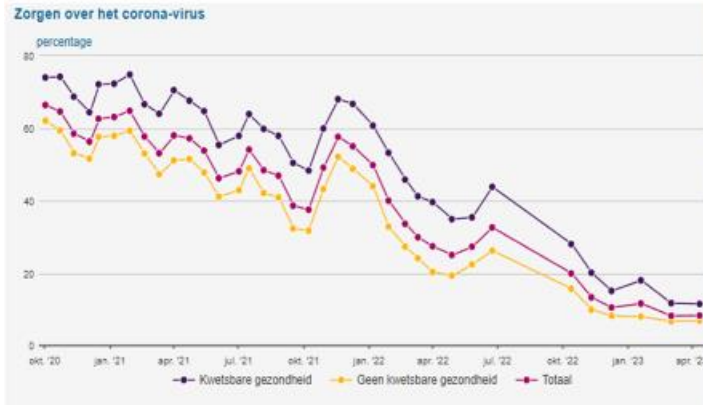
- Gegevens van DUO tonen *op deze sheet* een toenemend aantal voortijdig schoolverlaters (vsv'ers). Tijdens de coronacrisis waren er minder schoolverlaters; waarschijnlijk omdat 'er niets anders te doen was' dan onderwijs volgen. Voortijdig schoolverlaters zijn er vooral in het MBO. Er kunnen verschillende redenen zijn om voortijdig de MBO-opleiding te verlaten, bijvoorbeeld omdat de arbeidsmarkt nu trekt; maar uit het verleden weten we dat een grote groep (40%) na een jaar nog steeds voortijdig schoolverlater is.
- In een vergelijking tussen tien landen, waaronder Nederland, zien onderzoekers gemiddeld 35% leerverlies tijdens de coronacrisis; Nederland scoort daarin gemiddeld. De leerachterstanden zijn groter bij leerlingen uit sociaaleconomisch kwetsbare gezinnen.
- Scholen, hogescholen en universiteiten in Nederland maken zich zorgen over de focus, de concentratie, het welbevinden en de socialisatie van leerlingen en studenten; universiteiten en hogescholen signaleren een lagere opkomst bij colleges en gewijzigde leerhouding. Het Interstedelijk Studenten Overleg noemt studievertraging door (Long) Covid. De kwalificatiedoelen van het onderwijs komen langzamerhand weer op orde; maar de onderwijsdoelen van persoonsvorming en socialisatie, die in het onderwijs net zo belangrijk zijn, nog niet. Dat uit zich ook op andere terreinen: zo signaleert de horeca socialiseringsproblemen bij jongeren; in sommige gemeenten heeft dit ertoe geleid dat de leeftijdsgrens is verhoogd.

Bronnen:

[Dashboards voortijdig schoolverlaten en jongeren in een kwetsbare positie | Dienst Uitvoering Onderwijs](#)
[A systematic review and meta-analysis of the evidence on learning during the COVID-19 pandemic | Nature.com](#)
[Studenten-vertraagd-door-long-covid | Trouw.nl](#)
[18-jarigen-komen-veel-clubs-niet-meer-in | Parool.nl](#)
[Jongeren-tussen-18-en-21-met-gebrek-aan-uitgaanservaring-geweerd-uit-clubs | NRC.nl](#)
[Scholen houden zorgen over welbevinden leerlingen | Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap](#)
Gesprekken met de Vereniging van Hogescholen en Universiteiten van Nederland

Afnemende zorgen over de pandemie

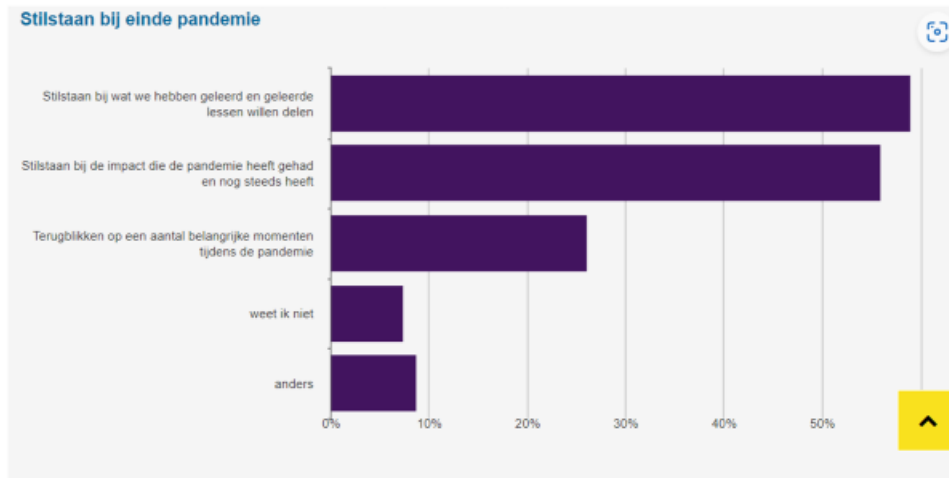
16

- Tenslotte wil ik graag nog stilstaan bij de pandemische paraatheid. Het is niet meer dan logisch dat de zorgen bij mensen over de pandemie afnemen naarmate we meer in een endemische situatie terecht komen, *zoals de grafiek laat zien op deze sheet.*
- Tegelijkertijd is het de grote vraag hoe paraat de kennis en ervaring blijven, en hoe de bevolking zal handelen bij een volgende gezondheids crisis.

Bron: [Gedragwetenschappelijk onderzoek COVID-19 | RIVM](#)

Lessen leren en meer zicht krijgen op impact

Figuur 17: Thema's waar een deel van de deelnemers (42%) graag bij zouden stilstaan

17

- Uit het trendonderzoek van de RIVM Gedragsunit blijkt dat 42% van de bevolking wil stilstaan bij het einde van de pandemie.
- *Op de sheet ziet u dat deze mensen van de pandemie willen leren en zicht wil krijgen op de impact die de pandemie had en nog steeds heeft – het werkerrein van het MIT.*
- Gelet op de pandemische paraatheid vind ik dat hoopvol, en ik denk dat de regering en de politiek hieraan gehoor zouden moeten geven.

Bron: [Gedragswetenschappelijk onderzoek I RIVM](#)

Vertrouwen in de Tweede Kamer en de regering

18

- Tenslotte, met oog op de pandemische paraatheid is vertrouwen in de politiek een voorwaarde. Uit de Burgerperspectieven van het SCP blijkt dat dit vertrouwen fors is gedaald in 2022, zie *daarvoor bijgaande sheet*. De peiling in het najaar 2022 laat een scherpe daling zien ten opzichte van het van voorjaar 2022: 60% geeft de politiek in Den Haag een onvoldoende (dit was 49%), en 73% verwacht dat het slechter zal gaan met de economie (dit was 63%). Ook het CBS constateert in hun publicatie van vandaag dat het vertrouwen in tien jaar nog nooit zo laag is geweest: 25% van de bevolking heeft vertrouwen in de Tweede Kamer.
- In Burgerperspectieven is gezocht naar de oorzaken van het gebrek van vertrouwen. Geënquêteerden noemen bijvoorbeeld gebrek aan daadkracht en visie bij het oplossen van de problemen die momenteel spelen en zien een grote afstand tussen 'Den Haag' en zichzelf.
- Er zijn verschillen in vertrouwen onder de bevolking, waaronder naar opleidingsniveau: het vertrouwen van mensen met een opleiding t/m VMBO-niveau ligt op 31% (was 37%), bij mbo/havo/vwo op 35% (was 49%) en op hbo/wo-niveau op 53% (was 60%).
- Ook in de nog te publiceren enquête van het MIT zijn de cijfers vergelijkbaar: 61% heeft onvoldoende vertrouwen in de regering. Bij medisch kwetsbaren (69%) en economisch kwetsbaren (68%) is het vertrouwen lager; bij jongeren (56%) en mensen in zorg en onderwijs

iets hoger (54%) maar nog altijd fors onvoldoende. Uit een studie van de Erasmus universiteit in de stad Rotterdam is evenzo gebleken dat met name kwetsbare groepen hun vertrouwen in instanties en de overheid verliezen. Dit gebeurt door diverse voorvallen en incidenten, maar tijdens de coronacrisis is dit versterkt door het gevoel niet gehoord en gezien te worden.

Bronnen:

[Enquêtes in uitvoering | Over het SCP | Sociaal en Cultureel Planbureau](#)

[Minste vertrouwen in Tweede Kamer in 10 jaar tijd | Centraal Bureau voor de Statistiek](#)

[Veerkracht en pandemische paraatheid post-COVID-19 in de gemeente Rotterdam | Erasmus Universiteit Rotterdam/ Risbo](#)

Conclusies maatschappelijke impact coronacrisis

- De coronacrisis laat diepe sporen na: voorbeelden zijn Long Covid en het welzijn van jongeren
- Er is behoefte aan het markeren van het einde van de pandemie: geleerde lessen en impact
- Aandacht voor pandemische paraatheid is noodzakelijk, inclusief de algemene adviezen voor luchtweginfecties. Vertrouwen in de overheid is daarbij een voorwaarde
- Er is niet alleen onderzoek nodig naar de biomedische aspecten van (Long) Covid, maar ook naar de sociaaleconomische gevolgen

19

- *Dat brengt mij op deze sheet bij de volgende conclusies.*
- De coronacrisis laat nog steeds diepe sporen na. Long covid en het welzijn van jongeren zijn hiervan voorbeelden. Het MIT wil over beide onderwerpen adviseren. Een advies over Long Covid is gepland medio juni.
- Er is behoefte om stil te staan bij de pandemie en de gevolgen. De regering zou geleerde lessen en kennis over de impact veel meer voor het voetlicht kunnen brengen.
- Er is blijvende aandacht nodig voor het opbouwen van pandemische paraatheid. Daarbij is vertrouwen in de overheid hard nodig, ook bij kwetsbare groepen.
- Tenslotte is er veel meer onderzoek nodig; niet alleen naar de medische, maar ook naar de maatschappelijke gevolgen van COVID en Long Covid.

Maatschappelijk Impact Team

- Het Maatschappelijk Impact Team adviseert over de sociaalmaatschappelijke en economische impact van pandemieën en de pandemie-aanpak. Dit leidt tot:
  - gevraagde adviezen over de pandemie-aanpak en –maatregelen;
  - ongevraagde adviezen die in het verlengde van de opdracht liggen;
  - kennisopbouw ten behoeve van advisering en pandemische paraatheid: dashboard maatschappelijke indicatoren, kennisdossiers over maatregelen en afwegingskader voor onderbouwing crisisbesluitvorming.

20

- Het MIT wil regering en parlement hierbij graag terzijde staan. Voor de eerste twee jaar heeft het MIT een flexibel werkprogramma opgesteld waarin enerzijds kennis wordt opgebouwd met oog op pandemische paraatheid, en anderzijds wordt ingezoomd op de impact die nog steeds zichtbaar is.
- In de eerste helft van juni hopen wij het advies over de maatschappelijke impact van Long Covid te publiceren.